

Носик О. М.

Национальный фармацевтический университет

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Резюме

Раскрыто содержание инновационного развития в контексте общественного, экономического, инновационного подходов. Определены современные характеристики инновационного процесса, связанные с открытыми инновациями. Обоснованы направления глобализации инновационного процесса.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновационный процесс, открытые инновации, инновационные сети, инновационное сотрудничество, глобализация инновационной деятельности.

Nosyk O. M.

National University of Pharmacy

INNOVATIVE DEVELOPMENT AND ITS FEATURES IN THE POST-INDUSTRIAL PUBLIC TRANSPARENCY

Summary

The content of innovation development in the context of social, economic, innovative approaches is solved. The modern characteristics of the innovation process associated with open innovation are defined. The directions of the globalization of the innovation process are justified.

Keywords: innovative development, innovation process, open innovation, innovation networks, innovation collaboration, globalization of innovation activities.

УДК 330.1

Мішин Ю. Р.

Криворізький економічний інститут

Паустовська Т. І.

Криворізький національний університет

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ПОСТИНДУСТРИАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджено об'єктивні причини виникнення, сутність, структуру та роль інтелектуального капіталу як сьогоденного стратегічного ресурсу. Показано необхідність сучасного економічного реформування України для впровадження наявного потужного людського та інтелектуального потенціалу. Обґрунтовано необхідність перетворення інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал. Сформовано механізми захисту прав інтелектуальної власності як одну з головних вимог ефективної розбудови національної економіки та вимог постіндустріальної економіки.

Ключові слова: капітал, постіндустріальна економіка, інтелектуальний капітал, інформаційний капітал, інтелектуальна власність.

Постановка проблеми. Постіндустріальний спосіб виробництва сприяв подальшим якісним змінам у продуктивних силах суспільства, зокрема таких, як революція у сфері управління, глобалізація ринку капіталів, розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій тощо. В умовах активного переходу до постіндустріальної (інформаційної) економіки виникають і набувають ролі визначального фактору економічного розвитку інтелектуальний та інформаційний капітали.

Практика показала, що становлення інтелектуальної економіки в країнах Заходу в 90-ті роки минулого століття принципово змінило світову господарську кон'юнктуру та привело до того, що Захід досяг незалежності як від постачання сировини, так і від імпорту традиційної індустріальної продукції, домінуючи у виробництві інформаційних ресурсів. Відповідно, гранично загострилася жорстка конкуренція на ринку масових споживчих товарів. Інші держави, у тому числі й Україна, унаслідок відсутності в них переходу на інноваційний тип розвитку та можливостей використовувати

інтелектуальний капітал як найважливіший економічний ресурс, були змушені активніше нарощувати інвестиції для підтримки конкурентоспроможності своїх індустріальних виробництв, але це виявилось для економіки «вчорашнім днем».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження теорії постіндустріальної економіки та інтелектуального капіталу зробили відомі економісти передусім США та Англії: Т.Стюарт П. Друкер, Л. Едвінссон, М. Мелоун, Е. Деніссон, Я. Мінсер, Е. Брукінг та ін.

Серед українських учених особливий вклад у вивчення проблеми інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності внесли С. Ілляшенко, О. Грішнова, М. Долішній, А. Коровський, І. Марцикевич, В. Сіденко, А. Дем'яохін, А. Красовська, І. Бернадська та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Продуктивна сила новітніх технологій настільки велика, що доцільність прискороженого накопичення інтелектуального капіталу стала очевидною. Самозростання інтелектуального

капіталу відіграє у становленні нової економіки ту саму роль, що і зростання матеріально-речового капіталу в індустріальній. Отже, зростання інтелектуального капіталу та ефективність його використання визначають перспективи щодо розвитку економіки тієї чи іншої країни. Сьогодні інтелектуальний капітал набуває значення стратегічного фактора економічного розвитку не тільки в постіндустріальних державах, але й у країнах із перехідною економікою, у тому числі й в Україні.

Мета статті полягає у дослідженні проблем нагромадження інтелектуального капіталу, які пов'язані з неналежним захистом прав інтелектуальної власності в Україні як обов'язкової умови ефективної розбудови національної соціально-економічної системи у відповідності до сучасних вимог постіндустріальної економіки,

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміна ролі людини в суспільному виробництві супроводжувалася розвитком науки і технології, глибоким проникненням їх у процес виробництва, піднесенням значення науки, людського розуму, інформації і знань у розвитку економіки та суспільства в цілому, що обумовило виникнення категорії «інтелектуальний капітал». Знання та інформація як головний ресурс, утілений у людині, стають предметом дослідження теорії інтелектуального капіталу, який є новою категорією, що народжена новим постіндустріальним способом виробництва та посідає в ньому чільне місце.

Як і інтелектуальна власність, категорія «інтелектуальний капітал» також виникла внаслідок розвитку продуктивних сил суспільства, адже її змістом є знання та інформація, які людство поступово нагромаджувало і певною мірою використовувало їх у власних інтересах. Але найбільші зрушення почалися з розгортанням промислової революції. Відомий економіст П. Друкер виділив три етапи активного застосування знань у процесі суспільного виробництва. На першому етапі цієї революції знання використовувались для розробки знарядь праці, машин, виробничої технології та нових видів готової продукції. На другому етапі, який розпочався у 80-ті роки XIX ст. і досяг своєї кульмінації наприкінці Другої світової війни, знання почали застосовувати до трудової діяльності, що обумовило революційні зміни в продуктивності праці. Третій етап розпочався з 50-х років XX ст., коли знання стали застосовуватись у сфері самого знання і зумовили революцію у сфері управління.

Одним із головних знарядь сучасних інтелектуальних технологій, інтелектуального капіталу є комп'ютер, а його створення стало можливим унаслідок накопичення знань, розкриття різних сторін і явищ, які в сукупності зумовили його виникнення. Разом із комп'ютером і швидким поширенням сфери його застосування великий розвиток отримали телекомунікаційні засоби. Тим самим було створено матеріальні передумови для перетворення інформації та знань у всезагальний виробничий ресурс, який відсунув на задній план і капітал, і робочу силу. Отже, виникнення інтелектуального капіталу – це закономірний результат розвитку науки та технології, глибокого проникнення їх у процес виробництва, рішучого піднесення ролі та значення науки, людського розуму, інформації та знань у розвитку суспільства.

Що ж у дійсності являє собою інтелектуальний капітал? На нашу думку, гносеологічний аналіз досліджуваної категорії передбачає розгляд таких базових понять, як «капітал», «інтелект» та їх синтезу.

Інтелектуальний капітал – окрема концепція всезагальної економічної категорії «капітал». Визначення цієї категорії ґрунтується на функціональному підході (вартість, яка приносить нову вартість). Тому (і це не повинно викликати сумніву) в основу визначення інтелектуального капіталу мають бути закладені такі самі принципи і підходи, що й в основу базового поняття.

Друга базисна категорія – інтелект. У сформованому філософському розумінні інтелект (лат. *intellectus* – розум) – розум, здатність мислити, проникливість, сукупність тих розумових функцій (порівняння, абстракції, утворення понять, судження, висновки тощо), які або перетворюють сприйняття, або критично переглядають уже наявні знання, або аналізують їх [1, с. 184].

Інтелект і його роль у сучасному виробництві пов'язані насамперед з інтелектуальною працею як функцією і результатом творчих здібностей людини, спрямованих на підпорядкування законів і сил природи не тільки потребам життєзабезпечення людини, а й її власному самовдосконаленню.

Якщо донедавна інтелект асоціювався з природною розумовою діяльністю людини, то сьогодні ми спостерігаємо виділення порівняно нової категорії – інтелекту штучного, сутність якого полягає у відтворенні машинами окремих інтелектуальних дій людини (сприйняття інформації, елементи міркування тощо). Штучний інтелект використовують при побудові так званих «інтелектуальних систем», наприклад експертних систем, баз даних при вирішенні задач «машинного зору» (орієнтування у просторі, розпізнання об'єктів тощо) у складних системах опрацювання інформації.

Таким чином, термінологічно інтелектуальний капітал – це капітал, створений людським інтелектом та представлений інтелектуальними ресурсами. Інтелектуальний капітал підприємства слід відрізнити від його інтелектуального потенціалу. Інтелектуальний потенціал підприємства – це можливість, що надані інтелектуальними ресурсами в даний час та в майбутньому і можуть бути використані для вирішення якогось завдання або досягнення певної мети. Це зовсім не означає, що такі можливості будуть коли-небудь реалізовані.

Узагальнюючи сказане та спираючись на функціональний підхід, можна сформулювати визначення інтелектуального капіталу як об'єктивної економічної категорії. Інтелектуальний капітал – це інтелектуальні ресурси підприємства, здатні створювати нову вартість, представлені людським інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, створеними самостійно або залученими зі сторони як засоби створення нової вартості.

Щоб найповніше розкрити гносеологію інтелектуального капіталу, треба проаналізувати його структуру і класифікувати його. Незважаючи на відсутність єдиної думки щодо визначення категорії «інтелектуальний капітал», більшість науковців та практиків дотримуються думки, що на рівні підприємства інтелектуальний капітал має у своїй структурі три складові частини:

1. Людський капітал – сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також здатність власників та співробітників наукоємної праці відповідати вимогам і завданням підприємства.

2. Структурний капітал – програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки, а також організаційні механізми, що забезпечують продуктивність працівників та ефективне функціонування підприємства.

3. Споживчий капітал – майбутні споживачі продукції підприємства, яке здатне задовольняти потреби клієнтів.

Аналогічний підхід пропонує український економіст С. Ілляшенко: «У загальному випадку у структурі інтелектуального капіталу виділяються три складові:

- людський капітал (знання, навички, досвід, ноу-хау, творчі здібності, креативний спосіб мислення, моральні цінності, культура праці тощо);
- організаційний капітал (патенти, ліцензії, ноу-хау, програми, товарні знаки, промислові зразки, технічне і програмне забезпечення, організаційна структура, корпоративна структура тощо);
- споживчий капітал. На нашу думку, його варто трактувати ширше – як інтерфейсний капітал, що включає зв'язки з економічними контрагентами (постачальниками, споживачами, посередниками, кредитно-фінансовими установами, органами влади та ін.), інформацію щодо економічних контрактів, історію відносин із ними, торговельну марку (бренд)» [2, с. 17–18].

Першими, хто спробував систематизувати складові інтелектуального капіталу, були Л. Едвінссон і М. Мелоун. На думку Л. Едвінссона, інтелектуальний капітал складається з трьох складових: людського, організаційного (структурного) і клієнтського капіталу, кожний з яких може бути як позичковим, так і власним [3, с. 37].

Інтелектуальна власність, як і інтелектуальний людський капітал, інтелектуальний структурний капітал та інтелектуальний споживчий капітал, є однією з чотирьох частин інтелектуального капіталу. До інтелектуальної власності Е. Брукінг відносить ноу-хау, торгові таємниці, патенти, різні авторські права, торгові марки товарів та послуг [4, с. 33]. Саме вона забезпечує додатковий дохід, пов'язаний з існуванням інтелектуального капіталу, який у даному випадку представляє собою економічну форму реалізації права власності підприємства на інтелектуальний капітал, що є в його розпорядженні. У широкому значенні під інтелектуальною власністю розуміються закріпленні законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

Тому держава, що вибрала інноваційну модель розвитку на основі використання результатів інтелектуальної діяльності, повинна активно контактувати зі світовою науковою спільнотою, включатися у світовий технологічний ринок, знаходити в ньому своє місце і цілеспрямовано освоювати його, поступово переносючи центр тяжіння із сировинних на високотехнологічні ринки – ринки знань.

За окремими напрямками фундаментальної науки Україна знаходиться серед світових лідерів у дослідженні проблем у галузі фізики, математики, інформатики, хімії, фізіології, медицини, прикладних розробок у сфері лазерної та криогенної техніки, нових матеріалів, аерокосмічної техніки, окремих зразків озброєння та військової техніки, засобів зв'язку і телекомунікацій, програмних продуктів [5, с. 208]. На сьогоднішній день наша країна входить у вісімку держав, що мають необхідний науково-технічний потенціал для створення сучасної авіакосмічної техніки, і в десятку найбільших суднобудівельних країн світу. Вона має достатньо велику кількість зайнятого населення у високо- і середньотехнологічних галузях промисловості, зіставний із країнами Європейського Союзу.

Проте на відміну від розвинутих країн, в яких до 85–90% приросту ВВП забезпечується за раху-

нок виробництва й експорту наукоємної продукції, показники України практично на порядок нижчі. Частка країни на світовому ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється в 2,5–3 трлн. дол. США, становить приблизно 0,05–0,1% [6, с. 391].

Слід зазначити, що таке відставання має у своїй основі не низький потенціал вітчизняних досліджень і розробок, а недосконалість механізмів їхньої реалізації, відсутність стимулювання науково-інноваційного потенціалу, слабкий розвиток державної системи підтримки у сфері інтелектуальної власності.

У таких умовах одним із найголовніших стимулів активізації інтелектуальної діяльності є активно функціонуюча державна система охорони результатів інтелектуальної праці, ефективність якої характеризується наявністю ринку об'єктів інновацій, можливістю отримання і дієвим захистом прав інтелектуальної власності, що, своєю чергою, дає можливість отримання легального прибутку.

Проблеми охорони інтелектуальної власності на сьогодні займають одне з найголовніших місць в економічній політиці розвинутих держав. Вони стали вже не просто юридичними або комерційними поняттями, а скоріш політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою держави, і вимагають стратегічних підходів до їхнього розв'язання [7, с. 39].

Високі темпи зростання обсягів світової торгівлі інтелектуальною власністю, поява в останні десятиріччя нових країн-експортерів, а також постійне розширення списку держав – виробників наукоємних товарів свідчать про те, що цивілізований світ практично вирішив питання, пов'язані з регулюванням відносин стосовно інтелектуальної власності.

Незважаючи на те що протягом останнього десятиріччя в Україні відбувався досить інтенсивний процес формування політики у сфері інтелектуальної власності, проблеми щодо забезпечення її охорони, на жаль, залишаються вкрай актуальними.

Висновки. На думку експертів, створенню в Україні ефективної системи охорони інтелектуальної власності перешкоджає насамперед недосконалість правової системи держави у цій сфері (недосконалість законодавчої влади, системи забезпечення виконання законів, організації спеціалізованої патентної судової діяльності тощо).

Однак не можна не погодитися з тим, що для ефективного захисту інтелектуальної власності недостатньо прийняти закони і створити організації для патентування винаходів. Слід розуміти, що створення ефективного механізму захисту інтелектуальної власності стоїть на більш високому щаблі еволюційного процесу і передбачає необхідність комплексу інституційних умов, народжуваних сучасними гуманітарними цінностями розвинутого громадянського суспільства. Насамперед це стосується певного стану соціального капіталу суспільства, який проявляється у рівні довіри населення до дій державних органів влади у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Цікавим є той факт, що в суспільній свідомості населення провідних країн протягом останнього десятиріччя активно утверджується теза про те, що їхнє майбутнє все меншою мірою залежить від традиційних сфер матеріального виробництва, оскільки прибутки від даних сфер не можна порівняти з прибутками, які забезпечать розвиток і використання інтелектуальної власності.

У даному контексті ситуація, що склалася в нашій державі, характеризується такими негативними аспектами, які потребують негайного вирішення:

- низький рівень правової культури суспільства у сфері інтелектуальної власності; нестача кваліфікованих фахівців, які мають достатньо великі обсяги специфічних знань у даній сфері;

- низький рівень доходів більшої частини населення, що створює умови для появи могутніх стимулів для придбання й використання продукції, виготовленої з порушенням прав інтелектуальної власності;

- низький рівень довіри економічно активного та інтелектуального населення до державної політики і практики, а також до діяльності державних установ у сфері захисту інтелектуальної власності тощо.

І, нарешті, величезне значення для створення ефективної системи охорони інтелектуальної влас-

ності має процес входження України в регіональні та світові структури регулювання даної сфери, насамперед у структури Європейського Союзу. При цьому йдеться про необхідність завершення ратифікації універсальних міжнародних конвенцій і договорів у сфері охорони інтелектуальної власності й приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних норм і стандартів.

Основним призначенням такої системи має стати забезпечення конституційного права підприємств, установ, організацій і громадян України на свободу творчого самовираження і захист його результатів, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності, створення сприятливих умов для розвитку науково-технічного потенціалу, підвищення інноваційної активності, а також виконання міжнародних зобов'язань у сфері інтелектуальної власності [8, с. 43].

Список літератури:

1. Философский энциклопедический словарь / Сост. Е.Ф. Тубский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М. : Инфра-М, 1997. – 576 с.
2. Ілляшенко С. Сутність, структура і методологічні складові оцінки інтелектуального капіталу підприємства / С. Ілляшенко // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 17–18.
3. Edvinsson L. Intellectual Capital Realizing Your Company's True Value, Its Hidden Brainpower / L. Edvinsson, M.S. Malone – New York: Harper Business, 1977.
4. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг ; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
5. Фарисейко В. Неповноцінне суспільство / В. Фарисейко // Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін. – К. : ВПЦЛ, 2003.
6. Демьохін В.А. Інноваційна політика держави і проблеми інтелектуальної власності / В.А. Демьохін // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2.
7. Сіденко В. Охорона інтелектуальної власності в Україні: проблеми і розв'язання / В. Сіденко // Дзеркало тижня. – 2001. – № 43. – С. 8.
8. Красовская А. Государственная система охраны интеллектуальной собственности в Украине / А. Красовская, И. Бернадская // Интеллектуальная собственность: Промышленная собственность. – 2002. – № 3. – С. 67–75.

Мишин Ю. Р.

Криворожский экономический институт

Паустовская Т. И.

Криворожский национальный университет

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА В ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Резюме

Исследованы объективные причины возникновения, суть, структура и роль интеллектуального капитала как сегодняшнего стратегического ресурса. Показана необходимость современного экономического реформирования Украины для внедрения имеющегося мощного людского и интеллектуального потенциала. Обоснована необходимость превращения интеллектуального потенциала в интеллектуальный капитал. Сформулирован механизм защиты прав интеллектуальной собственности как одно из главных требований эффективного развития национальной экономики и требований постиндустриальной экономики.

Ключевые слова: капитал, постиндустриальная экономика, интеллектуальный капитал, информационный капитал, интеллектуальная собственность.

Michin Yu. R.

Kryvyi Rih Institute of Economics

Paustovska T. I.

Kryvyi Rih National University

INTELLECTUAL PROPERTY AS INTELLECTUAL CAPITAL COMPONENT IN POST-INDUSTRIAL ECONOMY

Summary

The article deals with the objective reasons of the intellectual capital origin, nature, structure, and its role as today's strategic resource. The necessity of restructuring Ukraine's economy to introduce available powerful human and intellectual potential has been shown. The need for transformation of intellectual potential into intellectual capital has been grounded. The mechanisms of intellectual property rights protection as one of the main requirements for the effective development of the national economy and requirements of a post-industrial economy have been formed.

Keywords: capital, post-industrial economy, intellectual capital, information capital, intellectual property.